

INVITASJON TIL PARALLELLOPPDRAG

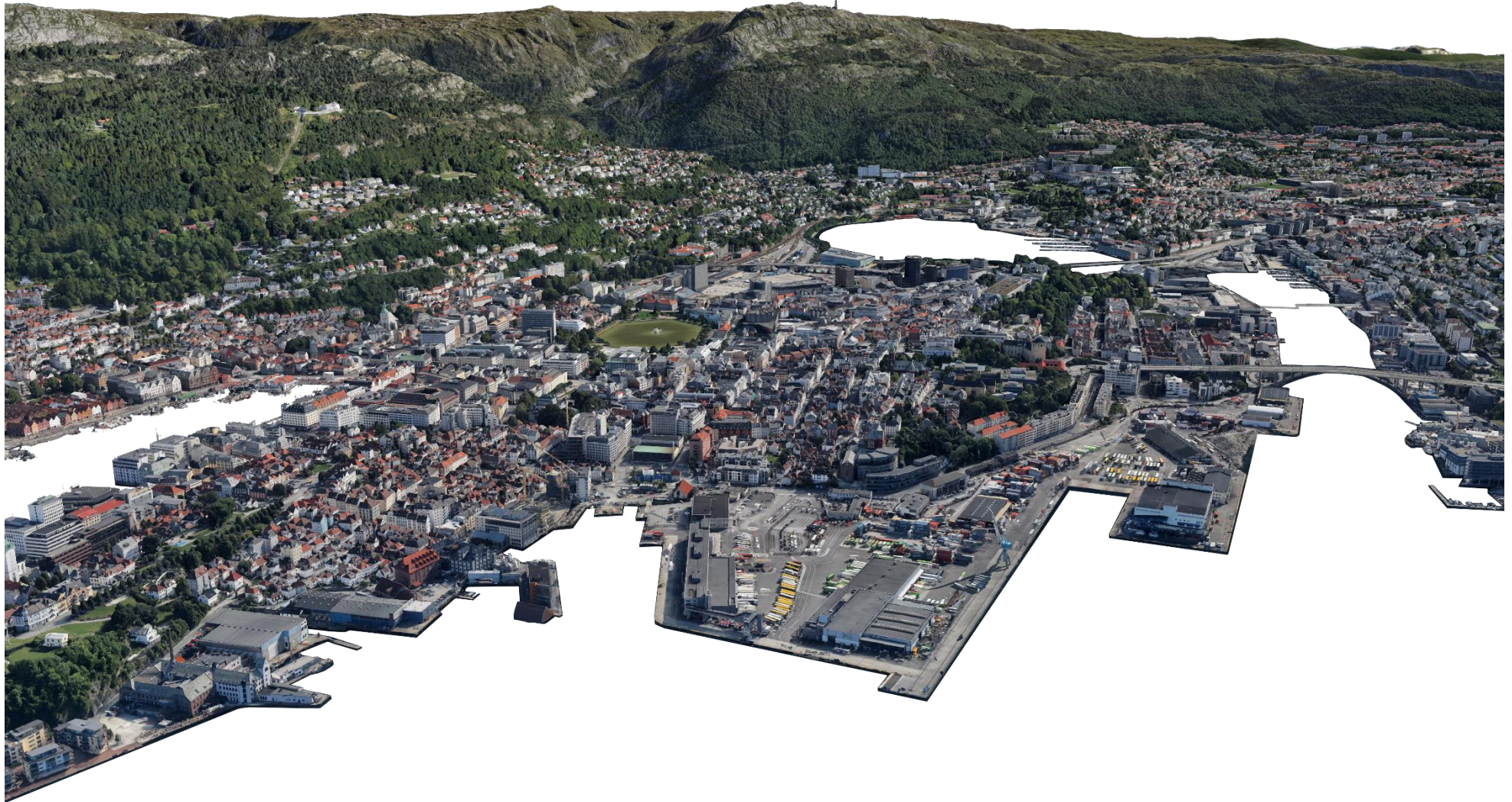
TRANSFORMASJON DOKKEN OG JEKTEVIKEN - BERGEN

UTLYSNINGSPROGRAM

SAMMENDRAG

Kommunen ønsker innspill, ideer og friske tanker når byen skal utvikle en ny og bærekraftig bydel som en utvidelse av Bergen sentrum. Hva er identiteten til den nye bydelen? Hvordan skal vi sikre økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft? Hvordan kan vi legge til rette for at det blir en levende, vital og interessant del av byen for alle?

Figur 1 - Dokken og Jekteviken sett fra nordvest. Byfjellene Ulriken, Fløyen og Rundemanen i bakgrunnen.

FORORD

I 2019 mottok Bergen kommune utmerkelse som [Attraktiv by](#) (Statens pris for bærekraftig by- og stedsutvikling KMD) og gull i The International [Awards for Liveable Communities](#) i kategorien 150-400.000 innbyggere. Utmerkelsene synliggjør verdien av tid og innsats som er investert i langsiktig byutvikling og viser samtidig at vi har samarbeidet godt om byutviklingen og skapt en god by for innbyggerne. Hva har Bergen gjort riktig i 2039 for at byens befolkning og næringsliv trives og er stolt av byen sin? Hvilke kvaliteter har Dokken tilført byen som gjør at Bergen fortsetter å være den attraktive byen å bo i, arbeide i og besøke?

Godshavnen skal flyttes ut av Bergen sentrum og det frigjør ca 250daa sentralt i byen til byutviklingsformål. Ettersom kommunen i hovedsak eier mesteparten av arealene gir det en unik mulighet til å diskutere hvilke ambisjoner vi ønsker for byutviklingen i Bergen. Prosessene for transformasjon er satt i gang og en prioritert oppgave i første fase er å utarbeide forslag til en overordnet strategi for Dokken som skal gi retning og nødvendige rammer for utviklingsarbeidet.

Målet med parallelloppdragene er derfor å styrke visjonsbyggingen og få innspill til strategiske mål for utviklingen av Dokken.

Vi ønsker bidrag fra kompetente, erfarne og engasjerte fagmiljøer til hva dere mener bør være FREMTIDSBILDET for Dokken.

Bergen, januar 2020

Anne Iren Fagerbakke

Kommunaldirektør

Byrådsavdeling for klima, miljø og byutvikling

Hvordan skal vi sikre økonomisk-, miljømessig- og sosial bærekraft? Hvordan styrker vi posisjonen som HAVBYEN? Hvordan kan vi legge til rette for at det blir en levende, vital og interessant del av byen for alle? Hva trenger Bergen som Dokken kan tilføre? Og ikke minst; hvordan bør kommunen forvalte eiendommene på Dokken, slik at vi sikrer fornuftig bruk av fellesskapets ressurser og god by- og samfunnsutvikling?

Bystyret har erklært klimakrise som krever tydelige grep. Vi møter utfordringer med å sikre sosial bærekraft når byen fortettes. Vi har utfordringer med skolefravall og ensomhet, vi får flere eldre, økte utgifter, synkende inntekter og vi skal ta imot flere nye landsmenn på en god måte. Verden som vi kjenner den i 2020 vil ikke nødvendigvis være den samme i 2040 eller 2050. Når Bergen kommune nå lyser ut parallelloppdrag og ønsker innspill til det som skal bli de overordnede føringene for utviklingen av en ny bydel er det dagens politikk vi baserer oss på, men det er ambisjoner for fremtidens byutviklingspolitikk vi ønsker å se. Vi håper at oppdraget er attraktivt for kompetente fagmiljøer slik at vi kan få spennende forslag og diskusjoner i løpet av våren. Lykke til!

Innhold

FORORD	3
INNLEDNING	5
BAKGRUNN	6
STUDIEOMRÅDET	8
OPPGAVEBESKRIVELSE.....	12
GJENNOMFØRING AV PARALLELLOPPDRAGET.....	0
TIDSPLAN	0
VURDERING OG ANBEFALING	0
ARBEIDSPROGRAM.....	1
FORMAT PÅ LEVERANSER.....	2
PLANER OG FØRINGER FOR UTVIKLINGSARBEIDET PÅ DOKKEN.....	3
OVERSIKT PLANER, FØRINGER OG ANNEN RELEVANT DOKUMENTASJON	3

INNLEDNING

Transformasjon av Dokken og Jekteviken

Dokken og Jekteviken er arealer med sentral lokalisering og god tilgjengelighet, og er i dag et stort havneområde med full drift av gods- og passasjertrafikk.

Den 7. desember fattet Havnerådet prinsippvedtak om å flytte godshavnen til Ågotnes i nye Øygarden kommune. Den 19. Juni 2019 vedtok bystyret i Bergen oppstart av offentlig plan- og programarbeid for transformasjon av Dokken og Jekteviken til en ny bydel. I bystyrevedtaket legges det stor vekt på potensialet og kvalitetene som havneområdet har for å kunne utvikles til en attraktiv bydel med en blanding av bolig, næring, kultur og rekreasjon med god allmenn tilgang til sjøen. Det legges også stor vekt på samlokaliseringen av Havforskningsinstituttet og Fiskeridirektoratet på Dokken, og hvilke muligheter nasjonale og regionale HAVBY-funksjoner kan ha for bydelen og byen.

Parallelloppdraget

Et parallelloppdrag gir en unik mulighet til å få flere perspektiver på hva den forestående oppgaven innebærer, og hva som vurderes som viktige og riktige løsninger. Hensikten med det oppdraget vi nå lyser ut, er å få innspill til arbeidet med en overordnet utviklingsstrategi for området i en tidlig fase av transformasjonsprosessen. Det kan gi oss konkrete ideer og innspill til god forvaltning av kommunens eiendommer i området, og hvordan vi kan sikre at bydelen blir en aktiv og attraktiv bydel for alle.

Vi inviterer tverrfaglige konsulentteam med relevant kompetanse til å delta i konkurranse om oppdragene som har en fastsatt ramme på

550 000 NOK per oppdrag. Ettersom det ikke er en konkurransesituasjon mellom teamene når oppdragene etter at oppdragene er tildelt gir det muligheter for å utveksle tanker og erfaringer underveis, teamene imellom og med oppdragsgiver, frivillighet, befolkning, næringsliv og andre interessenter.

Det etableres en vurderingsgruppe som følger prosessen. Denne skal vurdere mangfoldet av tanker og ideer som kommer frem i leveransene, og oppsummere resultatene i en rapport.

Prosess

Parallelloppdraget vil pågå i perioden mars til juni 2020. Som del av prosessen skal det gjennomføres oppstartsseminar, midtveisseminar og sluttseminar med tilhørende utstilling. Seminarene er viktige for arbeidet med overordnet strategi, og vi legger opp til at de blir en sentral del av medvirkning og kunnskapsutveksling både med fagmiljøer, aktører og interessenter. Vi håper dette vil være interessant og lærerikt både for teamene som får jobbe med oppdragene, for ansatte i kommunen og for de som er interesserte i by- og samfunnsutvikling generelt, og arbeidet med Dokken spesielt. Det er en intensjon at en åpen og inviterende prosess i forbindelse med parallelloppdragene kan bidra til det offentlige ordskiftet og skape engasjement og eierskap til den nye bydelen.

Det legges ikke opp til oppfølgende oppdrag for teamene ut over parallelloppdragene, men de deltagende teamene kan inviteres til å gi tilbud på mindre oppfølgingsoppdrag innenfor rammene av regelverket om offentlige anskaffelser, for eksempel i videre arbeid med arealstrategi.

BAKGRUNN

AMBISJONER FOR DOKKEN

Visjonen for Dokken er i bystyrets vedtak om oppstart (Bystyresak 209/19) beskrevet som transformasjon og utvikling av et stort havneområde til et fremtidsrettet og levende byområde for alle, med energi- og miljøløsninger som gir bærekraft og null utslipp av klimagasser.

Havneområdet har et fantastisk potensial og unike kvaliteter for videreutvikling og utvidelse av Bergen sentrum og strategisk relevans for *HAVBYEN Bergen* (Europas sterkeste marine klynge for utdanning, forskning og innovasjon), i nasjonal og internasjonal sammenheng. Bergen kommune har i samarbeid med flere aktører et uttalt mål om å styrke posisjonen som hovedstad for havnæringene.

Målet er videre å utvikle området til en innholdsrik og inspirerende bydel med variasjon og mangfold innen bolig, næring, sørvis, kultur og rekreasjon. Vi ønsker en tilgjengelig sjøfront som utnytter sitt potensiale til å skape positive opplevelser. Vi ønsker nabolag og boligtilbud som er tilgjengelige og inkluderende, som er attraktive for barnefamilier og som

gir muligheter også for lavinntektskusstander. Raushet, fleksibilitet, flerbruk og sambruk er viktige stikkord.

I Byrådets plattform legges det vekt på miljø- og klimavennlige løsninger for bruken av havnearealene. Det er en selvfølge at Dokken skal bli en nullutslippsbydel. En ambisjon kan være å utvikle Dokken til en plussbydel. Det er underdekning på kollektivtilbud i området og i denne sammenheng er det ønskelig å få på plass en bybanelinje som kan passere området og krysse Puddefjorden for en videre kobling til Laksevåg og Bergen vest. Som havneby har sjøen også et større potensial for transport av både gods og passasjerer. Når vi skal utvikle Dokken som del av en bærekraftig by er det også avgjørende med god forståelse for hva den aktive og attraktive gåbyen innebærer.

Vi ønsker ikke en generisk utbygging og utvikling, selv om det ofte viser seg krevende å få til. Vi trenger ambisjoner og god forståelse for hva en bærekraftig utvikling kan og bør være i et lengre perspektiv, og med en balansert tilnærming til miljømessig-, økonomisk- og sosial bærekraft.

Utviklingsprogram for Dokken

Med utgangspunkt i Bystyrets bestilling er [utviklingsarbeidet for Dokken organisert etter programmodell](#). Intensjonen med programorganiseringen er å oppnå bedre intern og ekstern samhandling og koordinering, og å opprettholde en tilfredsstillende fremdrift i utviklingsarbeidet.

I første fase av programmet har Bergen kommune satt i gang tre prioriterte prosjekter:

- 1. Overordnet utviklingsstrategi for Dokken**
- 2. Utrede og forberede etablering av utviklingsselskap for eiendommene på Dokken**
- 3. Utarbeide offentlig arealplan**

Byrådsavdeling for klima, miljø og byutvikling er programeier og har ansvar for utlysning og oppfølging av parallelloppdraget.

Overordnet strategi for utvikling av Dokken

Planlegging, gjennomføring og utvikling av Dokken kan ta opptil flere tiår. For å kunne prioritere og koordinere prosjekter og aktiviteter som skal pågå over så lang tid trenger vi felles mål og et fremtidsbilde som konkretiserer visjonen og hjelper oss å kommunisere **hva** vi ønsker å få til. Tydelige strategiske mål vil ytterligere konkretisere **hvordan** vi kan få det til.

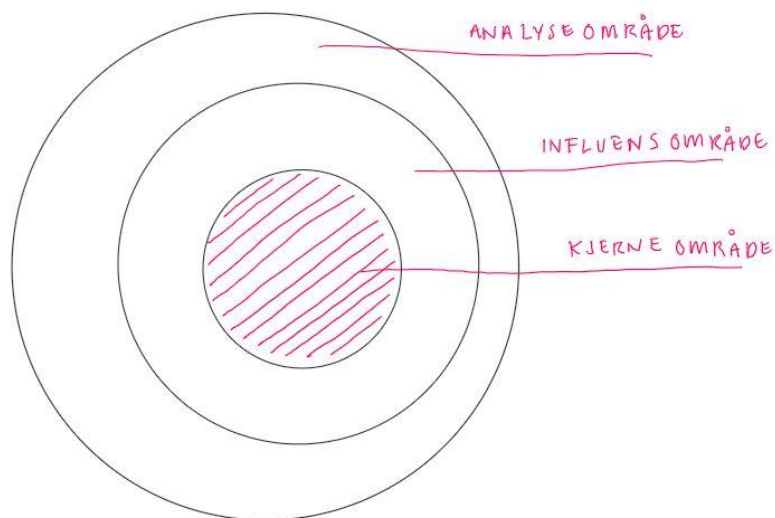
Med dette som utgangspunkt skal det utarbeides en overordnet strategi som skal gi nødvendig retning, rammer og føringer for det videre utviklingsarbeidet på Dokken. En viktig del av arbeidet blir å finne ut hvordan vi mest hensiktsmessig kan etterprøve at bydelen realiseres i tråd med visjonen og de strategiske målene som fastsettes.

Overordnet strategi for utviklingen av Dokken skal etter planen være klar for politisk behandling høsten 2020.

STUDIEOMRÅDET

Det vil bli gitt mer utfyllende informasjon om de ulike temaene i oppstartsseminar og befaring. Blant annet skal det utarbeides en stedsanalyse som vil i mer grunnlag informasjon for teamenes arbeid.

Størrelse

Transformasjonsområdet Dokken strekker seg fra Jekteviken i nordøst til Møhlenpriskaien sør for Puddefjordbroen. Transformasjonsområdet har et samlet areal på ca. 255 daa, der Bergen kommune er grunneier for litt over 220 daa. På andre siden av Puddefjorden ligger ytre deler av Laksevåg.

Transformasjonsområdet Dokken har en relativt stor størrelse. Videre har det ca. 2,5 km sjølinje og umiddelbar nærhet til Bergen sentrum. Det

gjør at området har et enormt potensial for å videreutvikle både Bergen sentrum og regionen med unike kvaliteter, funksjoner og innhold. Transformasjon av området vil kunne tilgjengeliggjøre sjøfronten, og forholdene ligger til rette for å utvikle en attraktiv bydel med gåavstand til nødvendige målpunkter.

Infrastruktur

Havneområdet ligger i dag noe for seg selv med barrierer på alle sider og oppleves for de fleste som en øy. Både landskap, veiareal og havnefunksjonene i seg selv bidrar til dette. Utviklingen av Dokken vil få en viktig rolle for å styrke koblingene til sentrum, Møhlenpris og Laksevåg. I forhold til kollektivdekning er denne relativt bra i influensområdet, men for fremtiden vil Dokken være sentral i forhold en mulig bybanelinje videre til Laksevåg og Bergen vest (KDP Kollektivsystemet Bergen Sentrum - Bergen Vest). Det er også tenkt at det skal etableres en gang- og sykkelbro fra Dokken over til Laksevåg. Lokaliseringen av denne vil få stor betydning for utvikling av bystrukturen i området. Deler av hovedveinettet for trafikkavvikling til og fra Bergen sentrum passerer Dokken med vel 24 000 i ÅDT (årsdøgntrafikk, 2015).

Det er også infrastruktur for fjernvarme og bossug i området.

Eksisterende bebyggelse og andre installasjoner

Området på Dokken bærer preg av at det har vært benyttet til godslogistikk, containerhavn og annen havneaktivitet over lengre tid. Området er flatt med noen større bygningsvolum i hovedsak ute ved kaiarealene og langs hovedveisystemet.

Funksjoner i havneområdet

Dokken er i dag et havneområde for gods- og persontrafikk. Eksisterende havnefunksjon for passasjertrafikk skal videreføres, men dimensjoner og arealbehov må sees i sammenheng med passasjertrafikk og aktuelle løsninger samlet i havneområdet ellers. Det gjelder særlig bruk av Skolten og Bontelabo-området og samlet omfang av cruisebåttrafikk i Bergen Havn i et miljøperspektiv.

Økt areal på Dokken gjennom ekspansjon i sjø er aktuelt å vurdere og ses i sammenheng med behov for areal til ulike utbyggingsformål. Vurderinger ses i sammenheng med bruk av overskuddsmasser fra store veg- og infrastrukturprosjekt.

Området har en sterk historie og identitet som sjø- og havneområde, men få gjenstående kulturminner. Det har stor betydning å utvikle området identitet gjennom videre planarbeid og aktiviteter som kan bidra til å skape ny identitet, herunder å ivareta vernehensyn for gjenstående kulturminner.

Området har en viktig trafikkfunksjon for vegtilkomst til bysentrum og parkeringsanlegg for trafikk fra vest. Denne funksjonen opprettholdes for å sikre lokal tilgjengelighet til Dokken-Nøstetområdet med parkeringsanlegg, men en viktig del for utviklingsarbeidet blir å løse barrierevirkningen av veianlegget for å koble den nye bydelen sammen

med sentrum. Det anses imidlertid ikke aktuelt også å tilrettelegge for gjennomkjøring i bysentrum med en Bymiljøtunnel med tidligere utredet tunnelinnslag i Dokken-området. Det vises her til pågående arbeid med Trafikkplan Sentrum og Byrådets politiske plattform.

Om havnen

Bergen Havn er Norges nest største havn og en av Europas største cruisehavner. I 2018 var cruisetrafikken rekordstor med 342 anløp og til sammen over 550.000 passasjerer. Hurtigrutens 11 skip har anløp fra Dokken med faste, daglige avganger. Den transporterer årlig nær 200.000 passasjerer. Videre ligger godshavnen på Dokken, som årlig håndterer 35.000 containere. Godsmengden har hatt en vekst de seneste årene, og var ved de offentlige kaiene var på 545 000 tonn i 2017.

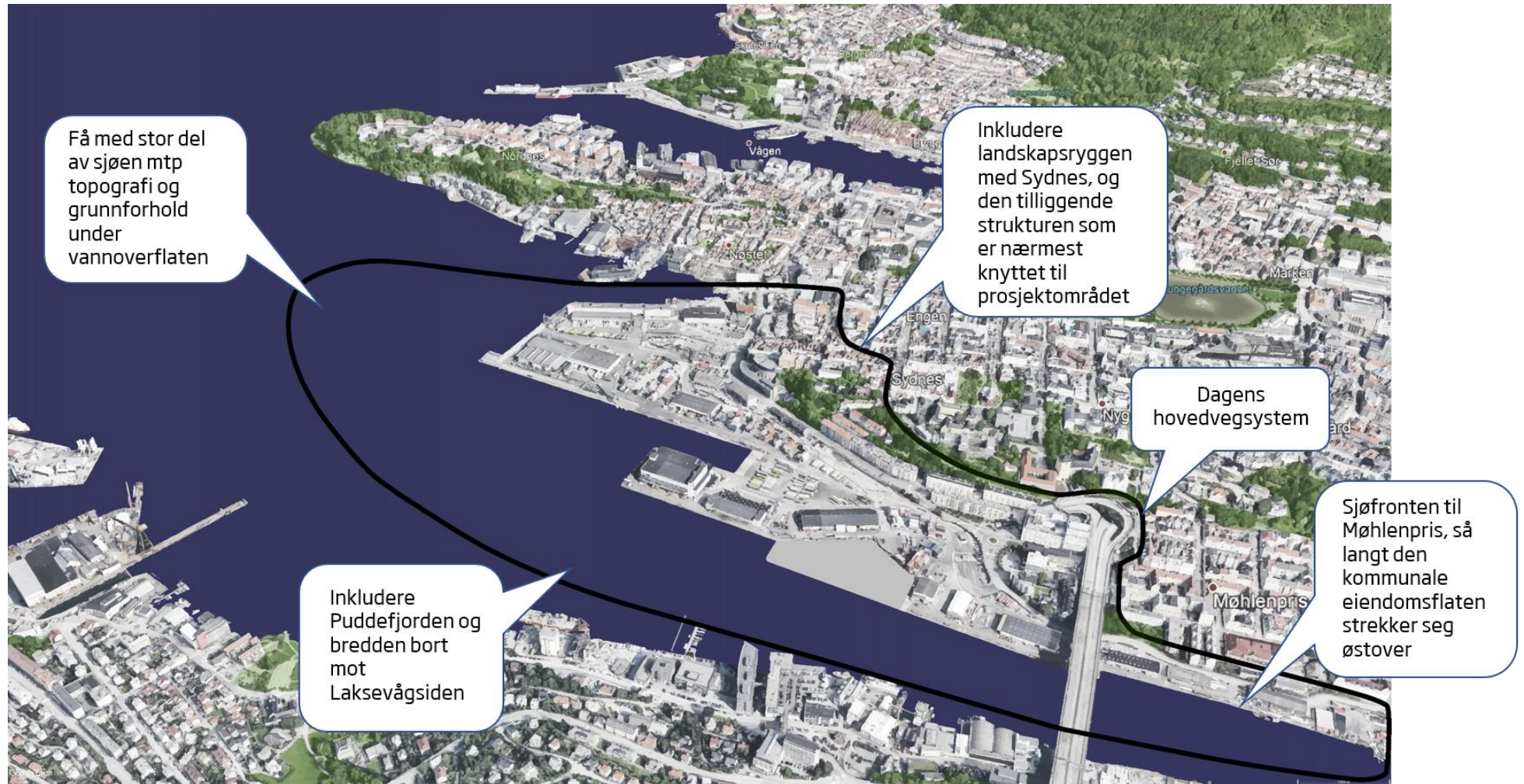
Historisk utvikling

Området Dokken og Jekteviken har en sterk historie og identitet som sjø- og havneområde, men har relativt få gjenstående kulturminner fra en omfattende bebyggelse til mange formål. Havnevirksomhet er bygget ut over lang tid etter 1850 og særlig fra 1930-årene med omfattende utfyllinger. Det vil ha betydning for området identitet å ivareta historiefortellende elementer i området som allerede har gjennomgått store landskapsendringer.

Figur 2 - Eiendomsforhold: Av et samlet areal på ca. 255 daa er Bergen kommune grunneier for litt over 220 daa.

Figur 3 – Illustrasjon av det som antas å bli avgrensning for kommende arealstrategi / masterplan.

OPPGAVEBESKRIVELSE

Når parallelloppdragene gjennomføres legges dagens politikk og kommunens føringer for by- og samfunnsutvikling til grunn. Utvikling og realisering av Dokken som ny bydel i Bergen sentrum vil imidlertid kunne ta flere tiår. Derfor ønsker vi innspill til hva som kan og bør være fremtidig byutviklingspolitikk for utviklingen på Dokken. Vi ønsker innspill til det vi ser for oss skal bli en robust og fleksibel utviklingsstrategi som setter riktig retning når arbeidet nå startes opp, men som skal være vel så relevant i 2040 når utbyggingen på Dokken kanskje nærmer seg ferdigstilling.

Vi ønsker forslag til prinsipper, konsepter, løsninger og argumenter som besvarer de utfordringene og forventningene som beskrevet i utlysningens programmet. Temaene vi ber om innspill til må ikke oppfattes isolert, men ses i sammenheng.

En del av oppgaven er i tillegg å gi oss innspill til X-faktorene vi ikke selv skjønner at vi trenger innspill på. Teamene oppmuntres derfor til å komme med innspill til forbedringer til utlysningens programmet som en del av sin oppgaveforståelse.

I oppstartsseminaret vil forventninger til bestilling og leveranse avklares nærmere sammen med teamene. Ved midtveisseminaret ønsker vi å få

belyst om det er tema som særskilt bør utdypes eller undersøkes, gjennom diskusjon sammen med teamene og vurderingsgruppen. I denne forbindelse kan det bli aktuelt å gi teamene i oppgave å fordype seg i nærmere bestemte tema.

Forventninger til teamenes leveranser

- Utfordringsbildet – hva er de viktigste utfordringene som Dokken kan gi gode løsninger på?
- Mulighetsrommet – hva er de viktigste mulighetene vi ikke bør gå glipp av på Dokken?
- Fremtidbilder for Dokken – hvordan ser muligheter og løsninger ut på Dokken underveis og i 2050?
- Innspill til fremtidens byutviklingspolitikk – basert på miljømessig-, økonomisk- og sosial bærekraft
- Strategiske mål / effektmål – konkrete innspill til overordnet strategi basert på relevant kunnskap
- Metoder og/eller indikatorer for å etterprøve resultatene
- Innspill og ideer til områder og temaer som bør følges opp/studeres nærmere
- Innspill til tiltak som bør prioriteres på kort, mellomlang og lang sikt
- Innspill til tiltak som kan fylle området med innhold og liv, med særlig vekt på utviklingsfasen

Bærekraftig by- og samfunnsutvikling

– hvordan få det til og hvordan måle?

Dokken skal utvikles til en bærekraftig bydel med fokus på bærekraftsmål som er relevante for Vestlandet, Bergen og Dokken.

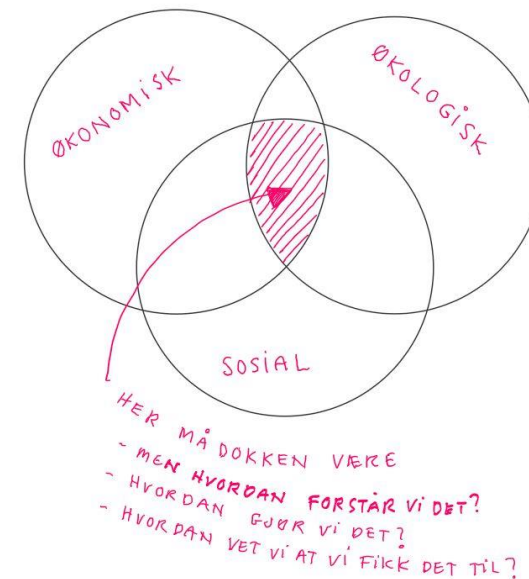
Miljømessig-, også kalt økologisk bærekraft, tar utgangspunkt i at utviklingen skal skje innenfor rammene av planetens bæreevne eller naturens evne til å reparere og fornye seg selv. Verdiskaping i betydningen økonomisk vekst og en såkalt kompakt byutvikling kan i mange tilfeller være i konflikt med disse prinsippene. Hvordan bruker vi anledningen på Dokken til å ivareta og forsterke prinsippene om en økologisk bærekraftig byutvikling der naturens kraft får anledning til å spille på lag med de bygde omgivelsene og folkene i byen?

Sosial bærekraft handler om at grunnleggende menneskelige behov må dekkes. I tillegg handler det om hvordan vi bygger lokalsamfunn som ivaretar og legger til rette for at innbyggerne opplever verdighet, likeverd, trygghet, skaperkraft og medbestemmelse. For å sikre disse kvalitetene når det nå skal planlegges og utvikles en helt ny bydel, tror vi at det er viktig med gode strategiske mål og tiltak underveis i utviklingsprosessen.

Bergen kommune har fokus på både klimatilpassing og klimaomstilling. Med klimatilpassing mener vi i denne sammenheng tiltak, utforming og konsepter som tilpasser seg et klima i endring (konsekvensreducerende), for eksempel håndtering av overvann, havnivåstigning, urban oppheting og tap av biologisk mangfold. Med klimaomstilling mener vi tiltak, utforming og konsepter som tar tak i behovet for omstilling og endring for å redusere utslipp av klimagasser (forebyggende). Eksempler kan være å legge til rette for sirkulære ressursystemer og gjenbruk, økt bruk av arealer og bygg, delingsløsninger og mobilisering av gåbyen.

I stor grad handler klimaomstilling om de kulturelle endringene vi som bysamfunn må gjennom for å sikre en bærekraftig samfunnsutvikling. Vi må bruke og verdsette fornybare ressurser og tjenester.

Vi ønsker å se forslag som synliggjør interessekonflikter og forsøker å håndtere både økonomisk-, sosial- og miljømessig bærekraft. Vi ønsker også å se forslag til metoder, indikatorer eller andre måter som kan verifisere at det leveres på målsettingene etter hvert som delområder utvikles og bydelen tar form. Forslag til metodikk må begrunnes og styrker og svakheter beskrives.

Flerbruk og sambruk

FLEKSIBILITET – å bygge for byliv og endring

Sambruk og flerbruk av funksjoner og arealer er blant de viktigste virkemidlene for en bærekraftig byutvikling. I møtet med klimautfordringer, arealknapphet, økende ensomhet og synkende tilbud og aktivitet må vi tenke nytt og kreativt i områdeutvikling og i utviklingen av gode lokalsamfunn. Flerbruk og sambruk er også viktig for å skape den attraktive og aktive gåbyen, og byliv gjennom hele døgnet. For å få det til i praksis krever det bevissthet, målrettet planlegging, tverrfaglig programmering, gode medvirkningsprosesser og kanskje en god dose kreativitet.

Hvordan kan eksempelvis arealkrevende funksjoner, som tradisjonelt har lite eller ingen variasjon i innhold og bruk, tilføre samfunnet og bybildet større variasjon og mangfold og være en integrert del av bybildet? Hvordan kan arealer og bygg, eksempelvis tjenesteproduksjon, mobilitet og annen infrastruktur som tradisjonelt tjener en type bruk, tilføre lokalsamfunnet merverdi?

Vi ber om innspill til prinsipper og konsepter til systemer, bystruktur, byform, arkitektoniske grep og tiltak som støtter opp om aktivitet, flerfunksjon og fleksibilitet i områdeutviklingen. Vi trenger innspill til nytenkende funksjonsblanding – moderat og radikal blanding av nytt og eksisterende, og kobling av ulike programmer og bruk. Utfordringer og kvaliteter i forslagene skal beskrives. Hvilke muligheter og begrensninger ligger i denne tematikken?

Boligbyen på Dokken

Hva er de gode boligkonseptene vi bør planlegge for og utvikle på Dokken? Hva er det i vårt bo- og nærmiljø som gir god livskvalitet? Hvordan skal vi sikre et mangfoldig og variert boligmarked som gjør at ulike deler av befolkningen har en reell mulighet til å kunne bosette seg her?

For alle mennesker er muligheten for å ha et godt sted å bo et grunnleggende behov. En god bolig er viktig for vår fysiske og psykiske helse, mulighet til deltakelse i samfunnet, utvikle nære relasjoner, skape identitet og påvirker vår personlige utvikling. Et boligmarked som preges av høye kvadratmeterpriser i sentrale strøk er ekskluderende for både barnefamilier, single og lavinntekstshusstander. Slik eie- og leiemarkedet er i dag er det mange av Bergens innbyggere som ikke har en reell mulighet til å bo i sentrumsnære- eller sentrale områder selv om de skulle ønske det.

Bergen kommune ønsker at bydeler og nabolag i Bergen sentrum og sentrale deler skal være attraktivt å bo og leve for barn, barnefamilier, unge, voksne og eldre. Gode møteplasser, både utendørs og innendørs og for ulike behov og aldre, er viktig for å skape gode lokalsamfunn og for livskvaliteten til de fleste. Det er derfor en sentral del av kommunens byutviklingspolitikk.

I parallelloppdragene ber vi om at teamene viser hvordan den reelt bærekraftige boligbyen kan se ut på Dokken. Vi ønsker innspill til prinsipper, konsepter og strategier for hvordan Dokken kan utvikles som et viktig eksempel på den bærekraftige, mangfoldige boligbyen der innbyggerne opplever at de har god livskvalitet.

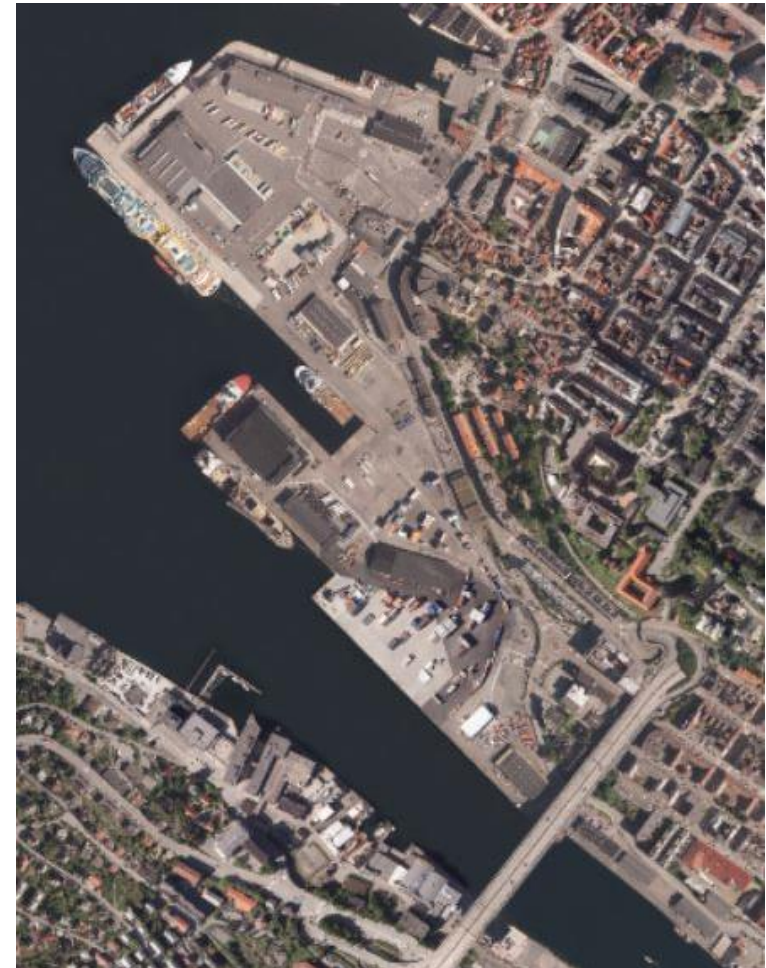
Eiendom som strategisk verktøy

Innspill til utviklingsstrategi, utbyggings- og verdipotensial

For kommunen som grunneier vil det være en sentral målsetning for utvikling og transformasjon av Dokken å sikre at eiendommene får en nødvendig økonomisk avkastning som frigjør midler i forbindelse med fremtidig flytting av godshavnen, og som samtidig vil kunne bidra til god by- og samfunnsutvikling.

Transformasjon av et så stort område som Dokken vil skje over lang tid. Utbyggingen vil også med stor sannsynlighet involvere andre aktører, både offentlige og private. Som nevnt innledningsvis skal det etableres et utviklingselskap for Dokken. Det arbeides med en egen utredning om dette, der en skal vurdere egnede modeller og strategier for å oppnå optimal verdiskapning for eiendommene.

Det er ønskelig at parallelloppdraget gir oss innspill på utbyggings- og verdipotensialet for området og gir overordnede strategier for hvordan Dokken kan utvikles over tid. Det er også ønskelig at parallelloppdragene viser forslag til realistiske og gjennomførbare utbyggingsetapper, som er fleksible i forhold til de forutsetninger som ligger til grunn for utviklingen av Dokken.

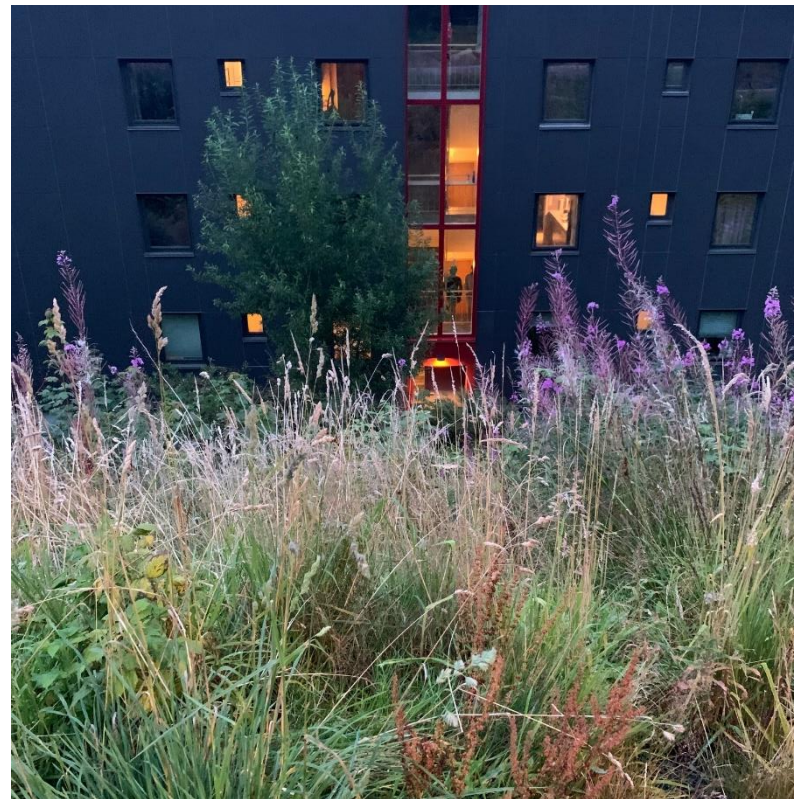
Blågrønne kvaliteter

Parker, bekker, vannspeil eller ville blågrønne oaser og fristeder for naturen i byen (urban wilds) kan bidra til å styrke økologisk bærekraft og biologisk mangfold. Samtidig kan denne type arealer være svært viktige for god klimatilpasning i et område.

Urban blågrønn infrastruktur kan ha ulike kvaliteter og dekke både menneskelige behov og bidra positivt på naturens egne premisser og etablere nye eller bygge oppunder eksisterende lokale økosystemer. På Dokken er det kanskje ikke så mye blågrønne verdier å forsterke på land men den lange sjølinjen gir både dyreliv og vann rett utenfor kaikanten.

Arealer med vann og vegetasjon har sin egen åpenbare verdi i form av at det gir liv og bidrar til biologisk mangfold. I tillegg er blå og grønne arealer i byområder og nabolag gode arenaer for lek, avslapning, sosialt samvær, aktivitet, kreativitet og reduserer stress.

Vi ønsker at teamene ser på hva som kan være gode grep, prinsipper og konsepter for å sikre blågrønn infrastruktur for nødvendige økosystemtjenester, naturmangfold og herlighetsverdier i den nye bydelen.

Identitet, medvirkning, samskaping og midlertidig byliv

Utviklingsarbeidet på Dokken engasjerer mange. Åpne prosesser som legger til rette for medvirkning, medbestemmelse og samskaping er avgjørende for å lykkes med utviklingsarbeidet. Gode og reelle medvirkningsprosesser må også involvere barnefamilier, ungdom, eldre og grupper som oppfattes som sårbare eller mindre aktive i samfunnsdebatten, slik at de får fremmet sine synspunkter og vi får viktige innsikter. Hvordan kan man engasjere og mobilisere de som ofte faller utenfor medvirknings og samskappingsarenaene?

Hvordan viser vi Dokkens potensiale – både med tanke på å skape folkeliv, så vel som å teste markedspotensial? Som et eksempel har man i Bergen kommunes kulturstrategi vedtatt å innføre prosjektet «Kunstallmenning» som en prøveordning, der man åpner for geografiske frisoner til spontane aktiviteter og temporære kunstprosjekter og arrangementer. Gjennom etableringen av kunstallmenninger og byromscener kan byen eksperimentere med kunstneriske uttrykk som overrasker og åpner for nyskaping.

Eierskap, engasjement og identitet skapes med å arbeide nedenfra og opp og kan definitivt bedre kvaliteten på sluttproduktet. Det er imidlertid ikke nødvendigvis enkelt å lykkes med dette. Erfaring fra andre byer viser at å skape en ny bydel med stor grad av eierskap og engasjement (og dermed attraktivitet og aktivitet) krever at kommunen tar i bruk mange ulike virkemidler i tett samarbeid med andre aktører. Kommunen har etablert arenaer for medvirkning og samskaping som kan benyttes i arbeidet med Dokken, som for eksempel ByLab Bergen, Innolab og ulike arenaer innen kultur, skole og frivillig sektor. Det vil i tillegg være behov for å etablere og igangsette egne aktiviteter knyttet til Dokken for å skape attraktivitet og byliv i området gjennom transformasjonsperioden.

- Hvordan bygger vi identiteten til den nye bydelen?
- Hvordan får vi bydelen til å leve fra dag én?
- Hvordan blir Dokken en levende og attraktiv del av byen gjennom hele utviklingsløpet (og selvsagt når den er ferdig utbygget)?
- Hvordan mobiliserer vi til engasjement og deltakelse i områdeutviklingen?
- Hvordan bygger vi videre på området historie og særpreg til å utvikle stedets identitet og opplevelse av tilhørighet?

Vi ønsker innspill til strategier for hvordan vi kan jobbe for å bygge identitet, skape midlertidig byliv, engasjement, eierskap, samskaping og medbestemmelse og hvordan vi kan inspirere til kreativitet, skaperglede og deltakelse fra innbyggere og andre aktører på Dokken.

Havnebyen på Dokken

Bergen har lange tradisjoner og mye av sin identitet knyttet til marin og maritim aktivitet. Sjøveien og næringene knyttet til havet har alltid vært viktige i vår region. Få andre byer har en sjøfarts- og fiskerihistorie som Bergen, og Bergen er fremdeles en viktig havn for gods- og passasjertrafikk i vår region.

Bergen havn er en stor aktør som ivaretar og forvalter viktige havnefunksjoner i Bergen. Havnefunksjonene er premiss for både næringsvirksomhet, nyttereiser, de marine forskningsmiljøene og turisme. Bergen havn har et ønske om å videreutvikle sin virksomhet knyttet til passasjertrafikk og noe gods på Dokken. Dette er viktig for byen, men ikke nødvendigvis konfliktfritt for utviklingen av en ny bydel på Dokken.

Vi ønsker å få innspill til hvordan det kan legges til rette for fortsatt havneaktivitet samtidig som andre kvaliteter i området blir ivaretatt.

Figur 4 - bilde fra bergenhavn.no

Havbyen på Dokken

Hvordan manifesterer HAVBYEN seg i den nye bydelen?

Hvilken rolle og drivkraft har institusjonene i bydelen? Hvordan kan Havforskningsinstituttet (HI), Fiskeridirektoratet (Fdir) og Akvariet integreres i byveven og tilføre byen og bydelen kvaliteter, inspirasjon, overføring av kunnskap og byliv?

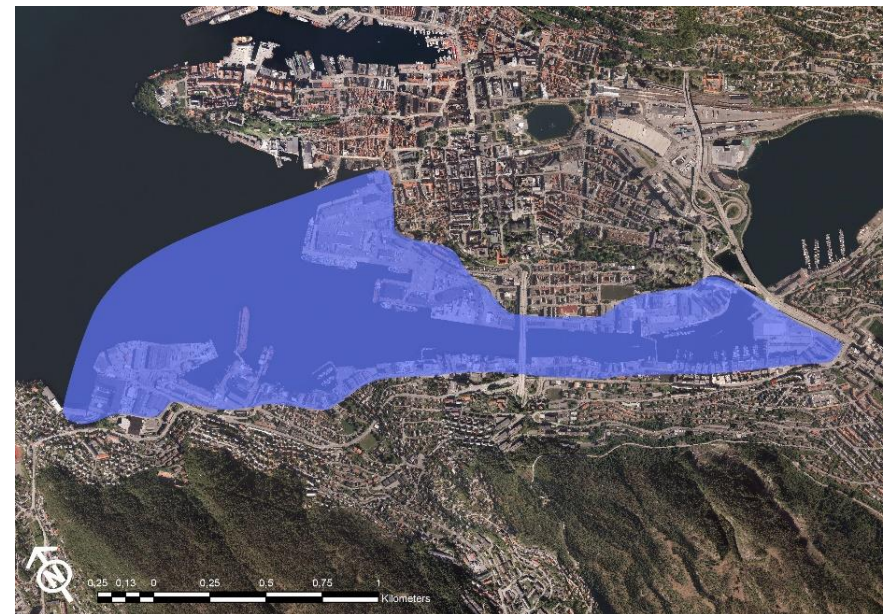
Norge er verdens fremste havnasjon, og Bergen er den viktigste havbyen. Med utgangspunkt i ressursene i havet, har vi utviklet kompetanse og næringer som i dag er i verdensklasse. Bergen er vertskap for nasjonale institusjoner, forvaltning, forskning, undervisning og virksomheter innen marin og maritim næring, og vi har verdensledende marine forskningsmiljøer. Godt over halvparten av all norsk marin FoU-aktivitet skjer på Vestlandet.

Regjeringen besluttet i 2018 at Havforskningsinstituttet og Fiskeridirektoratet skal samlokaliseres på Dokken med utgangspunkt i en behovsanalyse og mulighetsstudie som Statsbygg har gjennomført. Bystyret har fulgt opp med et vedtak om at disse institusjonene skal få kjøpe areal på Dokken for å sikre forutsigbarhet i deres prosess. Akvariet ønsker også å flytte til Dokken sammen med HI, som de er samlokalisert med i dag. Byrådet ønsker å videreutvikle området Solheimsviken, Marineholmen, Laksevåg sjøfront og Dokken som et sammenhengende næringsområde for både havnæringene og forsknings- og utdanningsinstitusjoner, og legger vekt på at også Akvariet skal inkluderes som en del av utviklingsarbeidet på Dokken. Det er svært ønskelig å få utnyttet disse store institusjonene som en utviklingskraft for den nye bydelen, Bergen og regionen.

Videre program- og planarbeid skal avklare aktuell tomt til Havforskningsinstituttet, Fiskeridirektoratet og Akvariet innenfor

havneområdet på Dokken, og sikre at de blir godt integrert i den nye bydelen. Disse institusjonene representerer muligheter for å styrke identiteten og profilere Bergen som HAVBYEN samtidig som de gir bydelen Dokken potensielle drivkrefter som må utnyttes godt. I denne sammenheng er det avgjørende å få til et godt samspill mellom byrommene, bysamfunnet og brukerne av bydelen.

Vi ønsker i parallelloppdragene å se hvordan identiteten til HAVBYEN kan styrkes. Vi ønsker også innspill til hvordan alternative lokaliseringer av HI, Fdir og Akvariet gir muligheter, konsekvenser og potensielle synergier for bysamfunnet på Dokken og hvordan disse store programmene kan integreres i byveven.

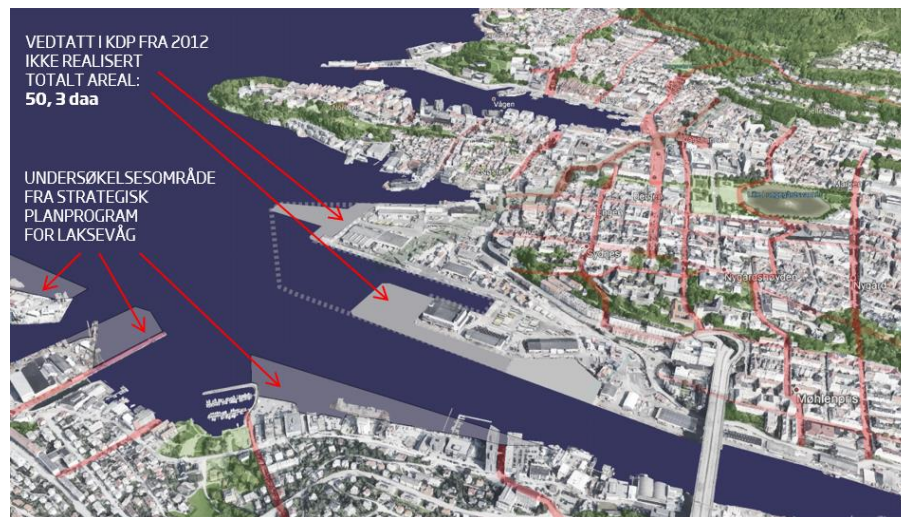
Figur 5 - Solheimsviken, Marineholmen, Laksevåg sjøfront og Dokken

Ekspansjon i sjø

Skal byen bygges utover kaikanten på Dokken?

KPA 2018 viser en mulig ekspansjon i sjø på Dokken på ca. 50 daa. Den ikke-realisererte utfyllingen rundt Dokkeskjærskaien ble regulert i 1998. Forlengelsen av Jekteviksutstikkeren (i sør) ble vedtatt i KDP Bergen Indre Havn i 2012 – denne er det knyttet reguleringskrav til.

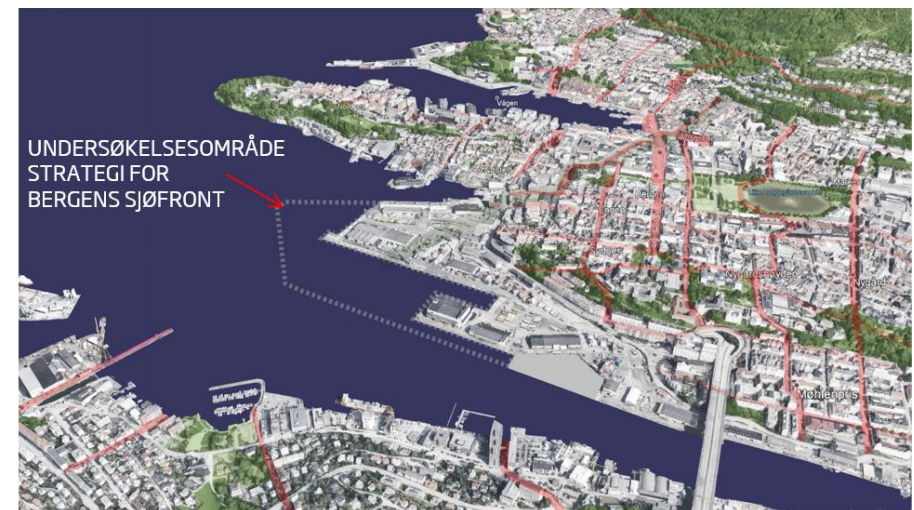
Den vedtatte ekspansjonen i sjø var i sin tid begrunnet i økt behov for landareal for godshavnen og erstatning for havneareal som ble omdisponert til vei.

Nå som Dokken skal transformeres, må den regulererte ekspansjonen vurderes på nytt opp mot behovene for byutvikling. Det må videre sees i sammenheng med landskap for øvrig, med topografi og blågrønne strukturer, både over og under vannoverflaten.

Det forventes stort masseoverskudd fra byggevirksomhet i årene framover, og det er fra kommunens side ønskelig å finne prosjekter som kan benytte overskuddsmasser på en samfunnsnyttig måte. Samtidig er utfylling bare en av flere metoder for å ekspandere og lage nytt byggeland i sjø. De andre metodene er for eksempel peling og flytende konstruksjoner.

Vi ønsker at teamene skal vurdere fordeler og ulemper ved ekspansjon i sjø, hvilke områder som er aktuelle og hvilke områder som frarådes av hensyn til eksempelvis bystruktur, landskap og andre hensyn som kan være aktuelle.

Infrastruktur og flyt

(Lokale) systemer for mobilitet, energi, renovasjon, sirkulær ressursforvaltning mm.

KOBLINGER, FLYT OG MENTALE DISTANSER – Dokken kan i dag oppleves som en «øy» med mange barrierer, både fysiske og opplevde. Hvilke grep kan gjøres for at området oppleves lett tilgjengelig og inviterende samtidig som at bydelen «ikke blir seg selv nok» og avstanden til sentrum blir for stor? Hvordan kan bydelen koble seg på nærområdene Laksevåg, Møhlenpris, Damsgård og sentrum sånn at den blir en integrert del av byen?

Med utvikling på Dokken må det legges til rette for nye forbindelser som knytter Dokken sammen med Bergen sentrum, Nygårdshøyden, Møhlenpris, Laksevåg og sentrumsringveinettet. Eksisterende og planlagt transportnett må utformes slik at de ikke blir en barriere for naturlige gangbevegelser. Det er behov for nye forbindelser der gående og syklende prioriteres. Dette blir også en sentral problemstilling i planarbeidet.

Internt på Dokken må det etableres et nettverk av infrastruktur som defineres som kompakte gater, og utformes slik at gående og syklende blir prioritert, både når det gjelder sikkerhetsmessig, men også opplevelsesmessig.

ENERGI OG FORBRUK– Hvordan kan den nye bydelen planlegges og utvikles for å bli en energipositiv bydel? Kan vi oppnå negativt utslippsregnskap både i utbygging og levetid? Hvordan kan vi fra tidlig fase sikre at infrastruktur og systemer legger til rette for sirkulære prinsipper for ressursforvaltning?

Vi ønsker at teamene skal se på prinsipielle løsninger og konsepter for:

- **fremtidens mobilitet på Dokken og kobling til influensområdene**
- **infrastrukturløsninger som kan være aktuelle for at Dokken skal kunne bli en energipositiv bydel**
- **sirkulære ressursystemer på Dokken**

Oppgavene oppsummert

1. **Overordnet** - Vi ønsker å se forslag som synliggjør interessekonflikter og forsøker å håndtere både økonomisk-, sosial- og miljømessig bærekraft. Vi ønsker også å se forslag til metoder, indikatorer eller andre måter som kan verifisere at det leveres på målsettingene etter hvert som delområder utvikles og bydelen tar form. Forslag til metodikk må begrunnes og styrker og svakheter beskrives.
2. **Flerbruk og sambruk** - Vi ber om innspill til prinsipper og konsepter til systemer, bystruktur, byform, arkitektoniske grep og tiltak som støtter opp om aktivitet, flerfunksjon og fleksibilitet i områdeutviklingen. Vi trenger innspill til nytenkende funksjonsblanding – moderat og radikal blanding av nytt og eksisterende, og kobling av ulike programmer og bruk. utfordringer og kvaliteter i forslagene skal beskrives. Hvilke muligheter og begrensninger ligger i denne tematikken?
3. **Boligbyen på Dokken** - I parallelloppdragene ber vi om at teamene viser hvordan den reelt bærekraftige boligbyen kan se ut på Dokken. Vi ønsker innspill til prinsipper, konsepter og strategier for hvordan Dokken kan utvikles som et viktig eksempel på den bærekraftige, mangfoldige boligbyen der innbyggerne opplever at de har god livskvalitet.
4. **Eiendom som strategisk verktøy** - Det er ønskelig at parallelloppdraget gir oss innspill på utbyggings- og verdipotensialet for området og gir overordnede strategier for hvordan Dokken kan utvikles over tid. Det er også ønskelig at parallelloppdragene viser forslag til realistiske og gjennomførbare utbyggingsetapper, som er fleksible i forhold til de forutsetninger som ligger til grunn for utviklingen av Dokken.
5. **Blågrønne kvaliteter** - Vi ønsker at teamene ser på hva som kan være gode grep, prinsipper og konsepter for å sikre blågrønn infrastruktur for nødvendige økosystemtjenester, naturmangfold og herlighetsverdier i den nye bydelen.
6. **Identitet, medvirkning, samskaping og midlertidig byliv** - Vi ønsker innspill til strategier for hvordan vi kan jobbe for å bygge identitet, skape midlertidig byliv, engasjement, eierskap, samskaping og medbestemmelse og hvordan vi kan inspirere til kreativitet, skaperglede og deltakelse fra innbyggere og andre aktører på Dokken.
7. **Havnebyen på Dokken** - Vi ønsker å få innspill til hvordan det kan legges til rette for fortsatt havneaktivitet samtidig som andre kvaliteter i området blir ivaretatt.
8. **Havbyen på Dokken** - Vi ønsker i parallelloppdragene å se hvordan identiteten til HAVBYEN kan styrkes. Vi ønsker også innspill til hvordan alternative lokaliseringer av HI, Fdir og Akvariet gir muligheter, konsekvenser og potensielle synergier for bysamfunnet på Dokken og hvordan disse store programmene kan integreres i byveven.
9. **Ekspansjon i sjø** - Vi ønsker at teamene skal vurdere fordeler og ulemper ved ekspansjon i sjø, hvilke områder som er aktuelle og hvilke områder som frarådes av hensyn til eksempelvis bystruktur, landskap og andre hensyn som kan være aktuelle.
10. **Infrastruktur og flyt** - Vi ønsker at teamene skal se på prinsipielle løsninger og konsepter for:
  - fremtidens mobilitet på Dokken og kobling til influensområdene
  - infrastrukturløsninger som kan være aktuelle for at Dokken skal kunne bli en energipositiv bydel
  - sirkulære ressursystemer på Dokken

GJENNOMFØRING AV PARALLELLOPPDRAGET

TIDSPLAN

Milepæl	Dato / tidsperiode
Signering kontrakt	02.03.2020
Oppstartseminar	19-20.mars
Midtveisseminar	Uke 17/18
Leveransefrist	15.06.2020
Sluttseminar	23.06.2020* / Uke 26
Utstilling	Uke 26 – H2020
Vurderingsgruppens arbeid med rapport - første arbeidsseminar for vurderingsgruppen - andre arbeidsseminar for vurderingsgruppen	16.06 – August 24.06 (forslag) 03.08-04.08 (forslag)
Leveranse rapport med anbefalinger fra vurderingsgruppen	Medio august

* foreløpig dato, kan bli 22/06 eller 24/06

VURDERING OG ANBEFALING

VURDERINGSGRUPPENS ROLLE OG SAMMENSETNING

Som beskrevet innledningsvis skal en faglig sammensatt gruppe, omtalt som vurderingsgruppen, følge parallelloppdragene gjennom seminarene.

Vurderingsgruppen vil bestå av fagfolk i kommunen og eksternt, akademia, næring m.fl. Gruppen vil ha mulighet til å hente inn spesialkompetanse etter behov for å sikre kunnskap og tilstrekkelig kvalitet i sin leveranse.

Gruppen skal bidra med konstruktive innspill, utfordre teamene og delta i diskusjonene. Seminarene skal gi oss gode diskusjoner med høyt kunnskapsnivå som del av kvalitetssikringen av prosess og innhold.

Midtveis i oppdraget skal de tre konsulentteamene presentere sine analyser og innledende tanker og arbeidet så langt de er kommet. Vurderingsgruppa skal sammenfatte kommentarer og anbefalinger og gi en skriftlig tilbakemelding til teamene etter midtveisseminaret. Tilbakemeldingene skal kunne gi føringer for teamenes videre arbeid.

Etter endt leveranse skal konsulentteamene presentere sine forslag på et sluttseminar. Mangfoldet av tanker og ideer som kommer frem i prosessen samt leveransene fra parallelloppdragene skal vurderes og resultatene oppsummeres i en rapport som produseres kollektivt som en samskappingsprosess av vurderingsgruppen. Rapporten skal utfra oppdragsleveransene gi en vurdering av fremtidsbildene for Dokken,

ARBEIDSPROGRAM

Arbeidsfaser og seminarer

Selve oppdragene har en tidsramme på ca. 3 måneder i perioden mars til juni 2020. Dette inkluderer et oppstartseminar med befaring, midtveisseminar og sluttseminar. Det etableres en vurderingsgruppe som følger prosessen og deltar på seminarerne. Seminarerne må påregnes å foregå også på ettermiddag / kveldstid for å tilrettelegge for publikumsåpent arrangement (ByLab). Det forutsettes at nøkkelressurser deltar på alle seminarerne. Til oppstarts- og midtveisseminar er det hensiktsmessig at deltagelse tilpasses med de ressurser som behøves for forståelse av oppgaven og for videre arbeid.

Oppstartseminar

Oppstartseminaret skal gi en introduksjon til de viktigste problemstillingene parallelloppdragene skal besvare og gi deltagerne nødvendig informasjon og bakgrunnsmateriale, eksempelvis stedsanalyse. I tillegg legges det opp til en diskusjon ift. forventningsavklaring på bestilling og leveranser. Det gjennomføres én befaring i planområdet. Deler av seminaret er åpent for allmennheten.

forslag til strategiske mål for utviklingen og av leveransene for øvrig. I tillegg skal rapporten gi en anbefaling for kommunens videre arbeid.

Sammensetningen av vurderingsgruppen er ikke klar enda, men vi ønsker å få inn medlemmer med erfaring og faglig kunnskap innen bærekraft, byutvikling, eiendomsstrategi, etc.

Arbeidsfase 1

Teamene utarbeider analyser og vurderer forslag til løsninger, prinsipper, konsepter og skisser utfra tematikken som er beskrevet i utlysningsprogrammet.

Midtveisseminar

Ved midtveisseminaret skal foreløpige vurderinger framlegges for diskusjon. Teamene skal presentere sitt foreløpige arbeid og hvordan de tenker at det svarer på bestillingen i utlysningsprogrammet. Hensikten med første fase er ideutvikling, og det er ikke formkrav til framlagt materiale. Seminaret skal bidra til å avklare føringene for den neste arbeidsfasen. Innspill under og etter seminaret skal lede forslagene inn mot konkretisering og uttegning av leveransene. Etter seminaret vil vurderingsgruppen utarbeide et referat som summerer innspill fra seminaret og gir føringar for videre arbeid, herunder eventuelle fordypningsoppgaver.

Arbeidsfase 2

Videre utarbeiding og konkretisering av leveransene.

Sluttseminar

På sluttseminaret presenteres teamenes slutførte arbeid. Seminaret vil ha form som en åpen diskusjon der oppdragsgiver, fagfolk i kommunen, medlemmer i vurderingsgruppen og de andre teamene deltar i første del.

I sluttseminarets andre del skal teamene presentere arbeidene sine på nytt som i første, del men denne gangen for innbyggere, næringsaktører, akademia og andre aktører som ønsker å se hva teamene foreslår.

FORMAT PÅ LEVERANSER

Materiale sendes inn på norsk. Innlevering gjøres digitalt.

TIL OPPSTARTSSEMINAR

Teamene forventes å stille med en kort presentasjon av konsulentgruppene, med teamets kompetanse, bakgrunn og referanseprosjekter + teamets oppgaveforståelse.

TIL MIDTVEISSEMINAR

Presentasjon (powerpoint eller pdf) av teamets analyser og forslag / innspill til prinsipper, konsepter og løsninger utfra oppgaveforståelse, vurderinger og anbefalinger. Presentasjon skal også inneholde skisser til strategiske mål og metodikk for måling.

TIL SLUTTSEMINAR – ENDELIG LEVERANSE

Materialet leveres inn **15.06.2020** innen klokken **15.00** på digital plattform. Leveransen må merkes med teamnavn. Mer detaljert

Seminaret vil være åpnet for offentligheten (ByLab) og kan legges opp som en workshop med intensjon om å drøfte forslagene i lys av arbeidet med overordnet strategi for Dokken.

Innlevering

Sluttleveranse som beskrevet i utlysningsprogram og tilbakemeldinger etter midtveisseminar.

informasjon om innsending av leveransene vil bli gitt underveis, og senest til midtveisseminar.

Hvert team skal levere inn - elektronisk format

- 4 stk A0 plansjer i stående (alternativt 8 stk A1 liggende) format egnet for utstilling med gode illustrasjoner av analyser og løsninger. I tillegg til illustrasjoner av fremtidsbilder for Dokken skal viktige prinsipper og konsepter belyses med egne skisser, tegninger eller illustrasjoner.
- A3 hefte i liggende format som inneholder den totale leveransen.
- JPEG format av alle kart og illustrasjoner (evt annet egnet format, avtales nærmere)
- Powerpoint-presentasjon fra sluttseminar (kan leveres etter seminaret)

Det skal brukes lite tekst på plansjene. Hftet skal, i tillegg til informasjonen på plansjene, inneholde utfyllende informasjon i form av korte og lettleste tekster etc. Materialet er til fri avbenyttelse så lenge det refereres til hvem som har utarbeidet det.

PLANER OG FØRINGER FOR UTVIKLINGSARBEIDET PÅ DOKKEN

OVERSIKT PLANER, FØRINGER OG ANNEN RELEVANT DOKUMENTASJON

Vi understreker at det ikke forventes at teamene skal sette seg inn i all dokumentasjonen. En del av materialet vil også bli presentert i oppstartsseminaret. Listen er heller ikke uttømmende men er ment å synliggjøre de viktigste føringene for utviklingsarbeidet og kan brukes som en kilde til mer informasjon etter behov.

POLITISKE FØRINGER

- Bystyresak 209/19: Dokken/Jekteviken - oppstart av transformasjon til ny bydel
  - [Saksframstilling](#)
  - [vedtak](#)
- Byrådssak 1315/19: Utviklingsprogram for Dokken - organisering av arbeidet og fremdrift hovedaktiviteter ved oppstart
  - [Saksframstilling](#)
  - [vedtak](#)
- [Byrådets plattform 2019-2023](#)
- Kommuneplanens samfunnsdel – [Bergen 2030](#)
- Kommuneplanens arealdel - [KPA 2018](#)
  - [Plankart](#)
  - [Bestemmelser](#)
  - [Saksframstilling](#)
  - Temakart Sammenhengende blågrønne strukturer
- Klima- og energihandlingsplan for Bergen - [Grønn strategi](#)
- Bergen kommunes arkitekturstrategi – [ARKITEKTUR+](#)
- Bergen kommunes [kulturstrategi 2015-2025](#)
- Bergen kommunes kulturminnestrategi – [Identitet med særpreg](#)
- Program for boligforsyning
  - [Saksframstilling](#)

- [Fagnotat](#)
- [Program for boligforsyning – Fase 1](#)
- Sjøfrontstrategi, høringsforslag
  - [Temaside](#) med kartfortelling
  - [Saksframstilling](#), Byrådssak
  - [Vedtak](#), Byrådet 08.08.2019
  - [Fagnotat](#)
  - Høringsforslag – [Strategi for sjøfronten Bergen sentrale deler](#)
- Strategisk planprogram for Laksevåg
- Silingsrapport – grunnlag for *KDP Kollektivløsninger bysentrum mot vest*

FAGLIGE RAPPORTER OG ANNET GRUNNLAGSMATERIELL

***tilgjengelig til oppstartsseminar**

- [Rapport fra ByLab om Dokken](#) – 29.05.2019 + videodokumentasjon*
- Rapport fra ByLab om Dokken – 09.12.2019 + videodokumentasjon*
- [Rapport fra ByLab om boligpolitikk](#) – 13.06.2019
- [Lokaliseringsanalyse \(v.1\) Havforskningsinstituttet og Fiskeridirektoratet](#)
- [Akvariet – mulighetsstudie for ny lokalisering, 2019](#)
- [Bergen og Omland Havn, mulighetsstudier for utvikling av havneeiendommer](#)
- [Ny energi rundt Damsgårdssundet](#)
- Boligpreferanseundersøkelse for Bergen og Hordaland, 2019*
- Rapport fra digital medvirkning – Innbyggerundersøkelse om opplevd boligkvalitet i utvalgte boligområder i Bergen*
- Blå bybane, rapport med forslag til trase og anløpssteder, Asplan Viak 2019*

